

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyeva	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinislo Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	

Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	
Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromdlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятова Камола Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	
Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi.....	198
Boltaboev Murodbek Aybekovich	
Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi	203
X. I. Boyev	
Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi.....	207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi	
Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak.....	216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili.....	220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования.....	227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи	
Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность	232
Шерматовна Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўғли	
ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности	238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi	243
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	

Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг	248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Factoring Operations in Banks.....	253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna	
Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish.....	257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich	
O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati	264
Oybek Elmuratov	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish.....	268
Uzakova Umida Ruzievna	
Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy	274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich	
O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	278
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari	284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi	288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi	295
S. Y. Ismoilova	
Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish	300
Qurbonova Firuza Solexovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi	306
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich	
Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo'llari	312
Olimova Nodira Xamrakulovna	
Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	324
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li	
Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvda faoliyat uzluksizligini baholash.....	331
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li	
Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий.....	335
Махкамова Надира Саидмуратовна	
Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o'ziga xos xususiyatlarining tahlili	340
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish	345
Xudoyorov Laziz Niyojovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna	
Mamlakatimizda aksiz to'lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari	351
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilgan mablag'lar orqali moliyalashtirishning zarurligi.....	357
Amonova Dilafroz O'tkurovna	
To'lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish	362
Axmedov Miraziz Alisherovich	
Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari	367
Hamrokulov M. O.	

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalarini faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi.....	375
Shodmonqulov Kamoliddin Murodilloevich	
Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati.....	379
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе	388
Шадиева Дилдора Хамидовна	
Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan o'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	392
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari.....	402
Oybek Toshmurovich Karimov	
Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish	406
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba.....	412
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Takroriy ekinlar urug'ini to'g'ridan-to'g'ri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti.....	418
Abdullayev Baxodirjon Valijon o'g'li	
Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli.....	422
Abdullayeva Dildora Qudratovna	
Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari	425
Adxamov Samariddin	
Barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati.....	430
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xo'jaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda.....	435
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari.....	441
Maxamadaliyeva Mahliyoqon Maxamadmurod qizi	
Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari.....	448
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich	
Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati	453
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar o'g'li	
Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili	459
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish	466
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
O'zbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamg'armalarning ahamiyati va o'rni	473
Babanazarova Gulzar Ziautdinovna, Ajibayeva Raiya Maxsudovna	
Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning o'rni	479
Xudayarova Zuxra Yuldashevna	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ.....	482
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari.....	490
Burxonov Asliddin Asqar o'g'li	
Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi.....	497
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna	

Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана.....	503
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна	
Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari.....	509
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich	
Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане	513
Холдарова Фариза Тухтабаевна	
Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют.....	519
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович	
Efficiency of Internal Audit Service and Report Improvement: Control of Sanatorium-Wellness Institution	528
Shafkarov Fahriddin Khudaiberdievich	
Development of Digital TV Services in the Conditions of Digitalization of the Economy.....	534
Farhad Karimov	
Kichik biznes faoliyatida muhim muvaffaqiyat omillarini belgilashning ahamiyati va ularni baholash.....	538
Kabulova Nurgo'zal Umirbek qizi	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ekonometrik tadqiq etish.....	541
Muminova Maxbuba Abduvafayevna	
Korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlarini baholash.....	548
Musurmonova Mahbuba Omonovna	
Tadbirkorlik subyektlari tashqi savdo faoliyatini ichki tartibga solishni takomillashtirishning ayrim jihatlarini..	552
To'rayev Nurbek Muxammadovich	
Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili.....	557
Raxmonov G'ayrat Ismatulloyevich	
Strategik boshqaruv hisobi va uning uslubiyotini takomillashtirish masalalari.....	562
Sharipova Shoxida Abdinabiyeвна	
O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmlari.....	567
Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning kontseptual jihatlarini	574
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Tijorat banklari foydasini soliqqa tortishning ayrim me'yoriy-huquqiy asoslari	578
Turanov M. Sh.	
O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanishida tijorat banklarining o'rni.....	586
Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna	
O'zbekistonda tayyor kiyimlar bozori ko'lamini oshirishda marketing strategiyalarining samaradorligi.....	596
Urazov Mansur Musurmanovich	
Yevropaga barqaror eksport va qishloq xo'jaligida yashil rivojlanish uchun Mosh bozori strategiyalarining ta'sirini baholash.....	599
Valiyeva Aziza Anvar qizi	
Rangli tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonlarini parallelshtirish	605
Xidirova Barchinoy Ilxomovna	
Korxonalarda ishchi personal ehtiyojlarini motivatsiyaga ta'siri	610
Aripov Oybek Abdullayevich, Axmedov Muzaffar Shokirjonovich	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ	615
Бекназова Комилахон Миркамол қизи	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	623
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Positioning Textile Products in Competitive Strategy.....	626
Икрамова Нодира Бурхон қизи	

Sanoatni tarkibiy o'zgarishlar asosida maqbullashtirish va samaradorlik ko'rsatkichlarini prognozlash.....	631
Kasimov Azamat Abdukarimovich	
O'zbekiston Respublikasi budjetini shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	638
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
To'qimachilik klasterlari eksport salohiyatini boshqarish masalalari.....	645
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
Влияние плодородности почвы на урожайность хлопчатника в хлопково-текстильных кластерах Республики Каракалпакстан	650
Сагиева Молдир Оразбай кизи	
Оценка категории вейпов среди курильщиков электронных сигарет Узбекистана	655
С. М. Мирзалиев, М. О. Куролов, Г. К. Абдурахманова, Джуди Сметана, Крисси Льюис	
Jahon kabel bozorini tatbiq etish va rivojlantirish xususiyatlari	668
Uralov Olimjon Maxammadjonovich	
Moliyaviy hisobotlar va ularni tuzish va auditorlik tekshiruvidan o'tkazishning uslubiy jihatlarini rivojlantirish	673
Nomozova Qumri Isoyevna, Abdinazarov Samijon Abbos o'g'li, Jabbarov Azamat Murodullayevich, Boymurodov To'liqin Azamatovich	
Digital Transformation Implementation Directions and Instrument Analysis	680
Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
Understanding Financial Indicators and Their Strategic Utilization: Insights from Global Practices and Uzbekistan's Experience.....	684
Astanova Zarnigor Obid qizi, Nomozova Qumri Isoyevna, Jurayev Xurshid Mamatkulovich, Ismatova Kamola Obid qizi	
Turizm xizmatlari eksportida zamonaviy texnologiyalar orqali xizmatlar sifatini oshirishning ahamiyati	690
Bakhromov Akmal Abduvahid o'g'li	
Sanoat korxonalarida personal mehnatini tashkil etishni optimallashtirish yo'llari	695
Dilovarxo'jayeva Dilnozaxon Shavkatxo'ja qizi, Rustamova Dilnoza Jamshid qizi, Axtamova Parizod Oybek qizi, Nuritdinova Maftuna Jahongirovna	
O'zbekiston Respublikasida pul-kredit siyosati instrumentlaridan foydalanish amaliyotini takomillashtirish ..	701
Kaxharova Dilnoza Shavkatovna	
Bojxona faoliyatini transformatsiyalashda innovatsion boshqaruvni takomillashtirishga oid nazariy qarashlar	706
Ro'ziboyev Muhiddin Xushnudovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida aholining tadbirkorlik faolligini oshirish tendensiyalari.....	710
Xudayarova Maftuna Shavkatovna	
O'zbekiston qishloq xo'jaligini rivojlantirishda xorijiy va mahalliy investitsiyalarning o'rni.....	717
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	
Факторы успеха в управлении инвестициями промышленных предприятий	721
Едгоров Сардорбек Самадович	
Issues of minimizing risks related to mortgage lending of commercial banks of the republic of Uzbekistan	726
Kulliev Istam Yangimurodovich	
O'zbekiston Respublikasida nomoddiy aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida tashkil etish xususiyatlari	735
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Tijorat banklari faoliyatida risklarni pasaytirish yo'llari.....	740
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboyevich	
Investitsiyalar – moliyaviy barqarorlik kafolati.....	746
Xaydarov Nizamiddin Xamrayevich	
Современные подходы к управлению системой заработной платы и льгот в условиях рыночной экономики	751
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Atrof-muhit muhofazasida xulq-atvor iqtisodiyotining roli	759
Djalilov Farxod Abduganiyevich	

Eco-Paths of Uzbekistan: How Corporate Social Responsibility in Tree Planting and Transport Infrastructure is Paving the Way For Sustainable Futures.....	763
Oybekov Shohjahon Akmal o'g'li, Alfira Sofia, Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Oliy ta'lim xizmatlar bozorida raqamli marketingning ahamiyati.....	771
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Sanoatning kon-geologiya korxonalari iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash xususiyatlari.....	776
Xotamov Javohir Abdusharop o'g'li	
Qishloq xo'jaligi agrotexnologiyalarni tijorat banklari orqali kreditlash yo'llari	781
Isakov J. Ya.	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTINING RIVOJLANISHIDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI

Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi "Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti

Kaxarova Dildora Erkinovna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi "Davlat moliyasi va xalqaro moliya" mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Tijorat banklarining faoliyati davlat iqtisodiyotining asosiy bo'g'inlaridan biri hisoblanadi. Ilgari banklar saqlash inshooti vazifasini bajargan, biroq hozirgi vaqtda ular amalga oshiradigan tranzaksiyalar soni ortgan. Zamonaviy jamiyatni bank tizimi qanday rivojlanganligi bilan tavsiflash mumkin. Jahon moliyaviy inqirozidan keyin ularning hozirgi ahamiyati tobora ortib bormoqda. Pul-kredit siyosatini samarali amalga oshirishda tijorat banklari faoliyatining barqarorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bank sektori pul-kredit tartibga solish impulsarlari butun iqtisodiyotga uzatiladigan kanaldir. Mamlakat iqtisodiyotining ana shunday muhim tarkibiy qismini o'rganish zarurati ushbu mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Kalit so'zlar: tijorat banki, markaziy bank, tijorat bankining funktsiyalari, kredit boshqaruvi, qimmatli qog'ozlar, bank operatsiyalari, depozitlar, pul-kredit siyosati.

Abstract: The activities of commercial banks are one of the main links in the state economy. Banks used to act as a repository, but now the number of transactions they process has increased. Modern society can be characterized by how the banking system has developed. Since the global financial crisis, their current importance has increased. The stability of commercial banks is of great importance in the effective implementation of monetary policy. The banking sector is the channel through which the impulses of monetary regulation are transmitted to the entire economy. The need to study such an important component of the country's economy determines the relevance of this topic.

Key words: commercial bank, central bank, functions of a commercial bank, credit management, securities, banking operations, deposits, monetary policy.

Аннотация: Деятельность коммерческих банков является одним из основных звеньев экономики государства. Раньше банки выступали в качестве хранилища, но теперь количество транзакций, которые они обрабатывают, увеличилось. Современное общество можно охарактеризовать тем, как развивалась банковская система. После мирового финансового кризиса их нынешнее значение возрастает. Стабильность деятельности коммерческих банков имеет большое значение в эффективной реализации денежно-кредитной политики. Банковский сектор является каналом, по которому импульсы денежно-кредитного регулирования передаются всей экономике. Необходимость изучения столь важной составляющей экономики страны определяет актуальность данной темы.

Ключевые слова: коммерческий банк, центральный банк, функции коммерческого банка, кредитное управление, ценные бумаги, банковские операции, депозиты, денежно-кредитная политика.

KIRISH

Tijorat banki ma'lum turdagi xizmatlarni taqdim etadi. Kredit tashkiloti yuridik va jismoniy shaxslar bilan shartnomalar tuzadi, moliyaviy mahsulotlarni sotishi yoki ikki tarafga bitim tuzishda yordam berishi mumkin.

Agar siz kredit tashkiloti nomida ATB qisqartmasi uchragan bo'lsangiz, bu aktsiyadorlik tijorat bankini anglatishini bilishingiz kerak. Bu aktsiyadorlik jamiyati shaklida yaratilgan klassik tijorat banki. Bugungi kunda O'zbekistonda bank tuzilmasining asosiy qismini aktsiyadorlik banklari tashkil etadi.

Bank, ya'ni kredit muassasasi dastlab tijorat korxonasiga tegishli, chunki u o'z mijozlariga kredit beradi va foizlardan foyda oladi.

Qonunga ko'ra, har bir kredit tashkiloti litsenziyaga ega bo'lishi kerak. Emissiya qilish huquqiga faqat Markaziy bank ega.

Markaziy bank tijorat banklaridan farqli o'laroq foyda yoki manfaat ko'zlamaydi. Uning vazifasi boshqacha - barcha kredit tashkilotlari faoliyatini nazorat qilish va tuzatishlar kiritish. Litsenziya berish, rad etish, bekor qilish yoki butunlay yopish to'g'risida Markaziy bank qaror qabul qiladi.

Tijorat banklari kapital va jamg'armalarni, shuningdek, xo'jalik faoliyati natijasida bo'shagan boshqa mablag'larni jalb qiladi va qo'shimcha kapitalga muhtoj bo'lgan boshqa xo'jalik subyektlariga qarz beradi. Banklar pul bozorida tovarga aylangan yangi talablar va majburiyatlarni yaratadilar.

Tijorat banklari mijozlarning omonatlarini qabul qiladi va yangi kredit to'lovlarini yaratadi. Bu jarayon moliyaviy vositachilikning asosiy mohiyatidir. Ushbu transformatsiya daromadlilik nuqtai nazaridan taklif qilingan va talab qilinadigan miqdorlar o'rtasidagi farq tufayli jamg'armalar va qarz oluvchilar o'rtasidagi bevosita aloqadagi qiyinchiliklarni bartaraf etadi. Hozirda tijorat banki o'z mijozlariga 200 tagacha bank xizmatlarini taklif qilishi mumkin. Operatsiyalarning keng diversifikatsiyasi banklarga o'z mijozlarini saqlab qolish va noqulay iqtisodiy sharoitlarda daromadli bo'lib qolish imkonini beradi.

Kredit berishdan tashqari, bank amalga oshirishi mumkin bo'lgan 300 dan ortiq operatsiyalar turlari mavjud.

Mamlakatda bank tizimining mavjudligi rivojlangan iqtisodiyotning eng muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Bank tizimining amaliy roli uning to'lov va hisob-kitob tizimida faoliyat yuritishi bilan belgilanadi, chunki uning xo'jalik operatsiyalarining aksariyati depozitlar, investitsiyalar va kredit operatsiyalari orqali amalga oshiriladi. Banklar boshqa moliya institutlari bilan birgalikda jamg'arma mablag'larini mamlakat taraqqiyoti uchun tijorat va sanoat tuzilmalariga qo'yadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklari iqtisodiyotdagi asosiy moliyaviy vositachilardir. Shunga ko'ra, ularning tashkiloti qanchalik barqaror va samarali bo'lishiga bog'liq faoliyati butun iqtisodiy tizimning barcha bilan birga izchil rivojlanishiga bog'liq uning aloqalari va o'zaro bog'liqligi.

Tijorat banklarining bozor iqtisodiyotidagi mohiyati, moliya nazariyasi nuqtai nazaridan, qimmatli qog'ozlar bozori va moliyaviy raqobati rivojlanishidagi o'rni I.R. Baybekov, Y.V. Semernina ^[1], A.L. Frolova, S.A. Demina ^[2], A.V. Surjko ^[3] yozmalarida o'z aksini topdi.

Tijorat banklari an'anaviy tarzda u yoki bu mamlakat fond bozorida dastlabki ularning birinchi prototiplariga xos tariqada qantashadi. Bu tarixiy xususiyatlar bilan bog'liq an'analar va nyanslar sababliligidandir.

Muammo shundaki, xavflar klassik bankdan ajralmas operatsiyalar, shuning uchun qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq investitsiya qarorlarini qabul qilishda bank muassasalari muayyan baholash muammolariga duch kelishadi ^[4].

Moliyaviy vositachi yoki investor sifatida faoliyat yurituvchi fond bozorining professional ishtirokchisi sifatida bank institutlarining faoliyati masalalari O.S. Zinisha ^[5], M.M. Laiko ^[6], D.V. Nexaychuk, D.S. Nexaychuk ^[7], A.A. Timofeeva ^[8], O.N. Yanina ^[9] iqtisodchi olimlarning ilmiy nashrlarida to'liq ochib berilgan.

Qimmatli qog'ozlar bozorida bank muassasasining rolini tushunishda xalqaro faoliyat va tajriba ikkita asosiy yo'nalishni olib keldi ^[10]:

- 1) banklar professional brokerlik yoki dilerlik faoliyatini amalga oshiradilar, lekin ayni paytda bo'linish ham mavjud bank tashkilotlarini investitsiya va tijorat tashkilotlariga aylantirish taqiqlanadi qimmatli qog'ozlar savdosi bilan shug'ullanish va moliyaviy vositalar. Ushbu model AQSh, Yaponiya, Avstraliya va boshqalarda mavjud;
- 2) bank tashkilotlarini klassik bank operatsiyalari va qimmatli qog'ozlar bozordagi professional faoliyat, universal banklar deb ataladi. Ushbu model ko'pgina Evropa mamlakatlarida Germaniya, Avstriya, Shveysariya va boshqalarda ishlatiladi.

Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarish samaradorligini oshirish masalalari bir qator xorijiy olimlarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan va kredit portfeli tushunchasini uning mohiyatiga berilgan ta'riflarda ifodalangan. Masalan amerikalik iqtisodchilar Kris J. Barlton, Diana Mak Noton kredit portfeli – bu kreditlarni turkumlashni o'z ichiga oladi deb ta'riflashadi ^[11].

Iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subektlarini tijorat banklari orqali moliyalashtirish asosida qo'llab-quvvatlash bo'yicha birinchi navbatda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, kooperatsiya aloqalarini kengaytirish, mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish, mamlakatimiz kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subektlarini tijorat banklari orqali moliyalashtirish hamda ishlab chiqarilgan mahsulotlarga ichki talabni rag'batlantirish masalalari alohida o'rin tutdi.

O'zbekiston banklari milliy iqtisodiyotga ta'sir eta oluvchi qudratli tizimga aylangunga qadar uzoq evolyutsion rivojlanish yo'lini bosib o'tdi. Bu yo'lda qator qiyinchiliklarni yengib o'tishiga to'g'ri keldi.

1991-yilda qator banklar shakllana boshladi. Ular O'zbekiston iqtisodiyoti rivojlanishining o'zgaruvchan sharoitlarida faoliyat yuritib, zamonaviy ish uslublarini o'zlashtirgan holda tobora yangi qirralarga ega bo'la bordi. 1991–1992-yillar banklar faoliyatiga doir qarashlarda chinakam buriilish yillari bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonunining qabul qilinishi ikki darajali bank tizimining tarkib topishi va mamlakat Markaziy banki zimmasiga yangi vazifalar yuklanishi uchun asos bo'lib xizmat qildi. Uning oldiga pul muomalasini tartibga solish, tijorat banklari tizimi hamda to'lov tizimini shakllantirish vazifalari qo'yildi. Iqtisodiyotning turli tarmoqlarini moliyalashtirish endi tashkil etiladigan, zamonaviy tamoyil va talablar asosida faoliyat yurituvchi iqtisoslashgan tijorat banklari tomonidan amalga oshirilishi lozim edi ^[12].

1993–1994-yillarda bank tizimidagi islohotlar davom etdi. 1994-yilning 1-iyulidan e'tiboran milliy valyuta - so'mning muomalaga kiritilgani mustaqil bank tizimining, umuman, O'zbekiston iqtisodiyotining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Bu Markaziy bank o'z faoliyatida to'liq mustaqil bo'lganini, kelgusida bozor instrumentlari orqali milliy pul tizimini tartibga solish samarali tashkil etilishiga yordam berishi mumkin ekanini anglatar edi. Aynan shu vaqtdan boshlab Markaziy bankning pul-kredit siyosatini yuritish, valyutaga oid ishlarni tartibga solish, bank faoliyatini boshqarish va keyinchalik samarali to'lov tizimini yaratish bo'yicha faoliyati to'laqonli ravishda milliy valyutaning barqarorligini ta'minlashga qaratildi.

1995-yil bank qonunchiligini takomillashtirish davri bo'lgani bilan ajralib turadi. Tarixiy muhim hujjat - "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonun nafaqat bank tizimining huquqiy asosini boyitdi, balki O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yangi, alohida maqomi va vakolatlarini, asosiy maqsad-vazifalarini aniq-ravshan belgilab berdi. Shu bilan bir qatorda mazkur yilda aholiga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash, shuningdek, kredit va depozit bozorlarida raqobat muhitini shakllantirish uchun zarur sharoitlar yaratildi. Banklarning kapital hajmiga jalb etiladigan aholi jamg'armalari miqdorini cheklovchi qoida bekor qilingach, bank muassasalarining imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi va raqobat kuchaydi. Buning samarasi darhol namoyon bo'ldi. Agar 1994-yil boshida aholi jamg'armalarining 98,5 % Jam'arma banki (hozirgi Xalq banki), 1,5 % esa boshqa banklar hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, o'sha yil ohirida boshqa tijorat banklarining hissasi ham ko'payib, bu boradagi ko'rsatkich 12,8 % etdi. Bugungi kunga kelib, bu boradagi ko'rsatkich 83,2 % tashkil etmoqda.

1996-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni ikkinchi darajali bank tizimi - tijorat banklari faoliyatining huquqiy asosini konkretlashtirdi ^[13].

Bank tizimiga taalluqli ikki asosiy hujjat - "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi hamda "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunlarining ishlab chiqilishida rivojlangan moliya tizimiga ega mamlakatlar tajribasi inobatga olinganini alohida ta'kidlash joiz. Mazkur qonunlar, shuningdek, "Aktsiyadorlik jamiyatlari va aktsiyadorlar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonun nodavlat banklarning xususiy va aktsiyadorlik-tijorat shaklida tashkil etilishiga qulay huquqiy sharoit yaratdi.

Bu davrda bank tizimi rivojiga alohida ta'sir etgan ikki omilni ajratib ko'rsatish mumkin. Birinchisi, olib borilgan islohotlar natijasida 1996-yilda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki monetar boshqaruv va bank nazoratining to'la huquqli organi bo'ldi. Ikkinchisi, O'zbekiston Respublikasi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni ikkinchi darajali bank tizimi – tijorat banklari faoliyatining huquqiy asosini aniq-puxta belgilab berdi. Unda bank aktivlarini diversifikatsiyalash va xorijiy kapital jalb qilish asosida universal tijorat banklarini shakllantirish printsiplari mustahkamlangan.

Bu davrda iqtisodiyotning alohida tarmoqlariga xizmat ko'rsatuvchi kredit-moliya tashkilotlari tashkil etildi. Bunday iqtisoslashuv qishloq xo'jaligi, avtomobil sanoati, aviasozlik kabi xalq xo'jaligining muayyan soha va tarmoqlarini moliyalashtirish zarurati bilan bog'liq edi. Kelgusida iqtisoslashgan banklar o'z operatsiyalari va mijozlari doirasini mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishining yangi darajasi va biznes-muhit talablariga ko'ra kengaytira boradi.

1997-yilda O'zbekiston tijorat banklari, avvalo, iqtisoslashgan kredit institutlari sifatida ko'zga ko'rinda boshladi. Bu, bir tomondan xo'jaliklarning vaqtincha bo'sh mablag'larini jalb etishi, boshqa tomondan esa jalb etilgan mablag'lar hisobidan korxonalar, xususiy tadbirkorlar va aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishi bilan dolzarb ahamiyat kasb etdi.

Xorijiy va mahalliy ekspertlarning qayd etishicha, so'nggi yillar davomida respublikada asosiy tamoyil - iqtisoslashuvdan uzoqlashish va bank faoliyatida universallashtirishni chuqurlashtirish kuzatilmoqda. Bu esa bank operatsiyalari mazmuni va kredit munosabatlari mohiyatini oldindan belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xususiy tijorat banklarini tashkil qilishni rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni e'lon qilinganidan so'ng jadallashdi. Unda jismoniy shaxslarning 50 foizdan kam bo'lmagan ulushi bilan banklar ochish uchun imtiyozlar taqdim etish ko'zda tutilgan edi. 1997-yil bank tizimining rivojlanish tarixida bank faoliyatida axborot tizimlarini joriy etish boshlangani bilan ahamiyatlidir. Ma'lumki, o'sha vaqtgacha respublika hududida amaldagi barcha hisob-kitoblar kun bo'yi olib borilar edi. 1997-yilning mart oyidan yangi dasturiy ta'minot joriy etilib, barcha hisob-kitoblar avtomatik rejimda amalga oshirila boshlandi. Bu esa to'lovlarni respublika tashqarisida 15 daqiqa mobaynida, Toshkentdan chekka joylarda atigi 3 daqiqada amalga oshirish imkonini berdi. Aynan o'sha vaqtda hisob-kitoblar mexanizmi ishlab chiqildi va banklararo elektron to'lovlarning zamonaviy tizimi joriy etildi. Banklarga o'sha vaqtdagi noyob imkoniyat - kompyuter va telekommunikatsiya uskunalari xarid qilish va departamentlarni ular bilan jihozlash imkoniyati berildi. Ular mablag'larni o'z faoliyati uchun zarur uskuna-anjomlarni modernizatsiya qilishga yo'naltirishi hisobga olinib, qator soliq to'lovlaridan ozod qilindi. Shu tariqa, moliyaviy va iqtisodiy axborotning sifat jihatidan yangi iste'molchilari – mahalliy va xorijiy investorlar paydo bo'ldi.

Mazkur davrda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank sektorini boshqaruvchi va nazorat qiluvchi organ sifatida shakllanish jarayonlari davom etdi. Bank tizimiga taalluqli qonunchilik bazasi sifat jihatidan yangilanib, xalqaro bank amaliyoti bilan muvofiqlashtirildi.

1998-yilda respublika banklari Bazel tavsiyalariga muvofiq holda faoliyat ko'rsatish uchun zarur tadbirlar amalga oshirildi. Bank nazorati va xalqaro amaliyoti bo'yicha Bazel qo'mitasining tavsiyalaridan kelib chiqib, tijorat banklari faoliyatini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari doirasida tartibga soluvchi kompleks me'yoriy hujjatlar ishlab chiqildi. Bunda tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash maqsadida ular balansida mavjud muammolarni oldindan aniqlash hamda bank likvidligi pasayishi va kapital tugashi yuzaga kelishidan oldin ogohlantiruv choralari ko'rish tamoyillaridan foydalanildi.

1999–2000-yillarda valyuta siyosati yanada liberallashtirilgan holda, birjadan tashqari valyuta bozorida xorijiy valyutalar savdosi mexanizmi amalga kiritildi. Mazkur mexanizm vakolatli banklarning xorijiy valyutada talab va taklifdan kelib chiqib, o'z mijozlaridan shartnoma asosida erkin kurs bo'yicha valyutalarni sotib olishini ko'zda tutadi.

2000–2010-yillarda O'zbekiston bank tizimini mustahkamlashda salmoqli yutuqlarga erishilgani bilan ahamiyatlidir. Aynan shu yillarda zamonaviy infratuzilmaga ega samarali bank tizimini tashkil etish bilan bog'liq ishlar amalga oshirildi^[13].

Bank tizimi oldiga uning rivojlanish istiqbollari belgilab beruvchi strategik vazifalar qo'yildi. Vazifalarning birinchisi banklar moliyaviy barqarorligini oshirish va ichki bozorda moliyaviy xizmatlar doirasini kengaytirishdan iborat bo'lsa, ikkinchisi - O'zbekiston banklarining xalqaro kapital bozorida faolligini ta'minlashdir.

Mazkur davrda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti mamlakatimiz moliya-bank tizimini rivojlantirish, uning faoliyatini mustahkamlash va sifat jihatidan yaxshilash masalalariga yanada ko'proq e'tibor qaratdi. Shu munosabat bilan qator etakchi banklar ("O'zsanoatqurilishbank", "Asaka" banki va boshqalar)ning kapitallashuv darajasini oshirish bo'yicha muhim qarorlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mikrokreditbank" ustav fondini ko'paytirish to'g'risida"gi Farmoni mazkur bankni kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish bo'yicha asosiy kredit markazlaridan biriga aylantirgan holda uning faoliyatini sifat jihatidan yanada yaxshiladi.

2001-yilning 1-iyulidan e'tiboran kichik biznes korxonalari o'zlari ishlab chiqargan eksport tovarlar (ish va xizmatlar)ni bank muassasalari kassalari orqali belgilangan tartibda valyuta ulushini o'z hisobiga o'tkazish yo'li bilan naqd xorijiy valyutada amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ldi. Respublikamiz hukumati kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rag'batlantirishni hamda uning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi ishtirokini kengaytirish borasida muhim qadam qo'ydi. Aynan shu yili erkin ayirboshlovchi valyutadagi Birlashgan barqarorlashgan jamg'arma tashkil etildi. Bu o'z navbatida, O'zbekistonda birjadan tashqari valyuta bozorini yanada rivojlantirishning muhim vositasi bo'lib xizmat qildi.

Bu vaqtda bank tizimi bilan xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik sezilarli darajada rivojlandi. Mazkur hamkorlik rivojiga turtki bergan muhim omillar sifatida banklar tomonidan xizmat ko'rsatish sifatining tobora yaxshilinishi, banklarda raqobatchilik muhitining yuzaga kelishi, mamlakatimizda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq jarayonlarni ko'rsatish mumkin. Aynan shu davrda banklar kreditlash siyosati kuchayganini, mijozlar so'rovlarini sinchkovlik bilan o'rgana boshlaganini va bank xodimlarida mijozlarning talab-ehtiyojlariga javoban tez harakat qilish qobiliyati shakllanganini yaqqol kuzatish mumkin.

2002-yil aholining banklardagi omonatlarini himoyalashning ishonchli va samarali mexanizmi yaratildi.

O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning banklardagi omonatlarini himoyalash kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni doirasida Fuqarolarning banklardagi omonatlarini kafolatlash fondi tashkil etildi. Davlat-tijorat Xalq bankidan tashqari, respublikamiz hududida o'z faoliyatini olib boruvchi barcha banklar unga a'zo bo'ldi. Ishonchlilik, xizmat ko'rsatishning yuqori sifati, barcha mijozlar bilan o'zaro sheriklik munosabatlari O'zbekiston banklari faoliyatida asosiy printsiplarga aylana bordi.

Bank tizimi faoliyatining institutsional asoslari takomillashtirildi. Bank sektorini liberallashtirish va isloh qilishni ko'zda tutib qabul qilingan dasturiy hujjatlar uning samaradorligini oshirishni oldindan belgilab berdi. Mazkur hujjatlar zahirida bank faoliyatini liberallashtirish jarayonining tizimli va bosqichma-bosqichlik tamoyillari yotadi. Ushbu tamoyillarga amal qilish aholining mamlakat banklariga nisbatan ishonchini yanada mustahkamlash imkonini berdi. Bunday yondashuv, shubhasiz, barqaror va ishonchli bank tizimini tashkil qilish jarayonida ulkan yutuqdir.

2003–2004-yillarda Mamlakatimizda liberallashtirish va islohotlarni yanada chuqurlashtirish jarayonida bank tizimini rivojlantirish davri. Bu davrda aholining bank tizimiga ishonchini mustahkamlash, banklarni respublikamizdagi yangilanishlarning moliyaviy tayanchiga aylantirish maqsadi qo'yildi. Uning muvaffaqiyati banklarning kelgusi rivojida dolzarb ahamiyat kasb etishi lozim edi. Korxonalarni aktsiyadorlashtirish va ularning mulkchilik shaklini o'zgartirish jarayonlari jadallashdi. Banklar mamlakatimiz iqtisodiy taraqqiyotining yangi bosqichi talablaridan kelib chiqib, o'z rivojlanish kontsepsiyasiga rioya etgan holda strategiyasini takomillashtirib bordi. Ularning resurs bazasini kengaytirish va kapitallashuv darajasini oshirish o'z faoliyatini diversifikatsiyalash, yangi aktsiyadorlarning mablag'larini jalb etish, IT-texnologiyalar asosida yangi bank mahsulotlari va instrumentlarini ishlab chiqish hisobiga amalga oshirildi.

Valyuta bozorini liberallashtirishni davom ettirish va joriy xalqaro operatsiyalar bo'yicha so'm konvertatsiyasini ta'minlash uchun zarur shart-sharoit yaratish bilan bog'liq bo'lgan omillar ham banklar faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Chunonchi, 2003-yilning 15-oktabridan O'zbekiston Respublikasi Xalqaro Valyuta jamg'armasi Bitimining VIII moddasidagi majburiyatni qabul qildi. Natijada korxonalar joriy operatsiyalar bo'yicha konvertatsiyani amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ldi. Bu masala yuzasidan O'zbekistonning tashqi mablag'larni jalb etmay, amalda o'z resurslariga tayanib maqsadga erishgani yuksak e'tirofga sazovor. Mazkur choralar milliy valyuta konvertatsiyasidan foydalangan mahalliy tadbirkorlar faoliyatini kengaytirishga yaqindan yordam berdi. Bu haqiqatan ham boy va sermahsul faoliyatning qiziqarli davri edi. Markaziy bankning valyuta siyosati inflyatsiya darajasini ushlab turish va milliy valyuta kursi keskin tebranishining oldini olish barobarida eksportni rag'batlantirish hamda valyuta resurslaridan samarali foydalanishga qaratilgan edi. O'zbekistonning asosiy eksport tovarlariga nisbatan dunyo bozorlarida qulay narx konyunkturasi, shuningdek, eksportga yo'naltirilgan valyuta siyosatining olib borilishi eksport va oltin-valyuta zaxiralari hajmining oshishiga imkon berdi.

Bank tizimini isloh qilishga qaratilgan ishlar davom ettirildi. Uning asosiy yo'nalishlari sifatida banklar boshqaruvida aktsiyadorlarning rolini oshirish orqali korporativ boshqaruv tizimini mustahkamlash, banklar moliyaviy barqarorligini ularning aktivlari, jumladan, valyuta aktivlari sifatini yaxshilash evaziga kuchaytirish, bank ishini yanada takomillashtirish va banklar tomonidan ko'rsatiladigan xizmat turlarini tobora kengaytirish, tijorat banklarining investitsion jarayonlardagi rolini oshirish va mulkchilikning barcha shaklidagi tadbirkorlik tuzilmalarining kredit resurslaridan (jumladan, xalqaro moliyaviy tashkilotlarning liniyalari bo'yicha ham) foydalanish mexanizmi takomillashtirilganini qayd etish joiz.

2005–2006-yillarda Mamlakatimiz banklari kapitallashuv darajasining oshishi va ularning investitsiya jarayonlarida hamda iqtisodiy-tuzilmaviy o'zgarishlarda ishtiroki yanada faollashgan davri. O'sha kezlarda mamlakat hukumati banklarning foyda (daromad) solig'idan ozod qilinishiga banklar faolligi oshuvining yana bir zahirasi

sifatida qaradi. Boz ustiga, tasdiqlangan davlat dasturlariga muvofiq, tijorat banklarining mini-banklar tashkil etish bilan bog'liq xarajatlari ham soliq undirish bazasidan chiqarildi. Shu tariqa, asosiy e'tibor pul muomalasini mustahkamlash va milliy valyuta, uning ayirboshlash kursi barqarorligini oshirish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirishga qaratildi. Bu esa fuqarolarda katta rag'bat uyg'otib, ularning banklarga nisbatan ishonchini yanada o'rtirdi. Aholining banklarda depozit hisobraqamlar ochishga kirishishi bilan bog'liq ijobiy holatlar ko'paydi. Banklarning depozit bazasi hajmi oshdi, bank xizmatlari bozori shakllana boshladi. E'tiborlisi, bank mahsulotlari qatoridan yangi xizmat turlari, masalan, lizing xizmatlari joy ola boshladi. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, mamlakatimizda chakana xizmatlar rivoji xalqaro bank va moliya kapitalini keng jalb qilgan holda qo'shma banklarning tashkil etilishiga ta'sir ko'rsatdi. Respublikamiz bank bozori 100 foizli xususiy kapital asosidagi yangi banklarning vujudga kelishi natijasida tubdan o'zgardi. Xususiy banklarning xizmatlar bozorida raqobatni kuchaytirib yuborgani mamlakat bank tizimi rivojida eng muhim bosqichlardan biri bo'ldi. Mamlakatimiz hukumati va Markaziy banki soliq imtiyozlari va kadrlarni tayyorlash jarayonida texnikaviy ko'mak taqdim etgan holda ularning rivojlanishini muntazam rag'batlantirib bormoqda. Ayni paytda xususiy banklar soni tijorat banklari umumiy sonining qariyb yarmini tashkil etadi.

2006–2007-yillarda Ipotekaviy kreditlashning rivojlanish davri. Bank xizmatlarining mazkur yangi shakli mahalliy aholi tomonidan darhol ijobiy baholandi. Aholining barcha qatlamlarini, ayniqsa, yoshlarni ijtimoiy himoyalashni ko'zda tutuvchi ushbu manba O'zbekiston Respublikasi "Iste'mol krediti to'g'risida"gi va "Ipoteka to'g'risida"gi Qonunlari orqali mustahkamlandi.

O'zbekiston Respublikasining "Iste'mol krediti to'g'risida"gi Qonuni iste'molchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Mazkur qonun turar-joy va maishiy sharoitlarni yaxshilash borasida aholining imkoniyatlarini yanada kengaytirishga, binobarin, banklarda iste'mol kreditlash hajmining sezilarli darajada oshishiga xizmat qiladi ^[13].

2006-yilning oktabr oyida esa O'zbekiston Respublikasi "Ipoteka to'g'risida"gi qonuni kuchga kirdi. Ko'chmas mulkni xarid qilish uchun kreditlar ajratishning huquqiy mexanizmini o'zida mustahkamlagan ushbu qonun hujjati bank ipotekaviy kreditlash rivojida muhim ahamiyat kasb etdi. Undan ko'zlangan asosiy maqsad ko'chmas mulkka garov qo'yishda yuzaga keluvchi munosabatlarni tartibga solishdan iborat edi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 16-fevraldagi "Uy-joy qurilishi va uy-joy bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori doirasida uy-joylar qurilishini uzoq muddatli ipotekaviy kreditlash tizimida bir qator mexanizmlar joriy etildi. Bu davrda, shuningdek, banklarning strategiyalari naqd pul muomalasini mustahkamlashga, har bir filialda naqd pul zahiralarini shakllantirishga va o'z faoliyatida samaradorlikni oshirishga qaratildi.

"2005–2007-yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish va rivojlantirish dasturi"da belgilangan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi banklar kapitallashuv darajasi va ko'rsatkichlarining barqaror o'sishini ta'minlagan holda, bank tizimini yanada isloh qilish va liberallashtirishda muhim omil bo'ldi. Bu borada pul muomalasini mustahkamlash va milliy valyuta, uning ayirboshlash kursi barqarorligini oshirish, banklarda aholi omonatlarini ko'paytirishni rag'batlantirishga ustuvor yo'nalishlar sifatida e'tibor qaratildi. Rivojlanish sari doimiy ravishda intilayotgan tijorat banklariga mamlakatimiz hukumati tomonidan o'z vaqtida taqdim etilgan imtiyozlar kredit muassasalari o'z yangi instrumentlarini ishlab chiqadigan va taklif qiladigan bank-moliya bozorining shakllanishini oldindan belgilab berdi.

2008–2009-yillarda aholi va tadbirkorlik subektlari uchun bank chakana mahsulotlarini rivojlantirish bank faoliyatining muhim yo'nalishiga aylandi.

Mazkur yo'nalishda banklar o'z faoliyatini dunyoviy amaliyotning "oltin" printsiptan kelib chiqqan holda olib bordilar. Ya'ni, aholiga ko'rsatiladigan xizmatlarning jozibadorligi tadbirkorlarning kreditlardan foydalanish keng imkoniyati bilan mutanosib holda rivojlantirildi. Davom ettirilgan islohotlar bank faoliyatini aholining turmush darajasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etuvchi, ilgari qabul qilingan "Iste'mol krediti to'g'risida"gi va "Ipoteka to'g'risida"gi qonunlar doirasidagi faolligini yanada kuchaytirdi.

O'zbekiston tijorat banklari respublikamizdagi va jahon bank hamjamiyatidagi yangi voqelikka javoban o'zlari taklif etayotgan xizmatlari to'plamini kengaytirdi, bozorga yangi bank mahsulotlarini chiqardi va ayni paytda moliya institutlari faoliyatining xalqaro standartlarini faol joriy etishga kirishdi.

2010-yilda O'zbekiston tijorat banklari, avvalo, iqtisoslashgan kredit institutlari sifatida ko'zga ko'rinsa boshladi. Bu, bir tomondan xo'jaliklarning vaqtincha bo'sh mablag'larini jalb etishi, boshqa tomondan esa jalb etilgan mablag'lar hisobidan korxonalar, xususiy tadbirkorlar va aholining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishi bilan dolzarb ahamiyat kasb etdi ^[13].

Xorijiy va mahalliy ekspertlarning qayd etishicha, so'nggi yillar davomida respublikada asosiy tamoyil – iqtisoslashuvdan uzoqlashish va bank faoliyatida universallashtirishni chuqurlashtirish kuzatilmoqda. Bu esa bank operatsiyalari mazmuni va kredit munosabatlari mohiyatini oldindan belgilab beradi.

Markaziy banki zimmasiga yangi vazifalar yuklanishi uchun asos bo'lib xizmat qildi. Uning oldiga pul muomalasini tartibga solish, tijorat banklari tizimi hamda to'lov tizimini shakllantirish vazifalari qo'yildi. Iqtisodiyotning turli tarmoqlarini moliyalashtirish endi tashkil etiladigan, zamonaviy tamoyil va talablar asosida faoliyat yurituvchi iqtisoslashgan tijorat banklari tomonidan amalga oshirilishi lozim edi.

2011–2015-yillarda respublika moliya-bank tizimi yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlarga erishishning ustuvor yo'nalishlari olib borilgan. Unga ko'ra: tijorat banklarining umumiy kapitali 2010-yilga nisbatan 30 %ga oshib, 2013-yilning 1-yanvariga kelib 5,3 trln. so'mni tashkil etadi Bank aktivlari 32,4 %ga oshib, 27,5 trillion so'mga yetdi. Agar 2010-yilda jahon xalqaro reytingida mamlakatimizdagi 15 ta tijorat banki "barqaror" reyting bahosiga ega bo'lgan bo'lsa, 2015-yilga ularning soni 23 taga yetdi. Ularning aktivlari butun respublika bank tizimi jami aktivlarining 98 %dan ortig'ini tashkil etadi. Buni "Standard & Poor's", "Moody's", "Fitch" kabi nufuzli xalqaro reyting agentliklari ham tasdiqlab, O'zbekiston bank tizimiga "barqaror" reytingini berdi bunday bahoga ega bo'lgan. Banklar kredit portfelining sifat tarkibi tubdan o'zgargan. Agar 2011-yilda kredit portfelining tarkibi 68,5 % ga tashqi qarzlar hisobidan shakllangan bo'lsa, 2015-yilda kredit portfelining 85,3 foizi ichki manbalar – yuridik va jismoniy shaxslarning depozitlari hisobidan shakllantirilgan.

2015–2020-yillarda O'zbekistonda 30 dan ortiq tijorat banklari faoliyat yuritib boshlagan. Moliya institutlari aholi farovonligini yuksaltirish, sifatli xizmat ko'rsatish va butun mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tuta boshlagan. "Milliy bank" aksiyadorlik jamiyati respublikamizdagi eng yirik tijorat banki bo'lib, davlatimiz rahbari rahnamoligida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlarda faol ishtirok etib, yirik sarmoyaviy va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-sentabrdagi "Milliy to'lov tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3945-son qaroriga muvofiq 2018-yilning to'rtinchi choragida Milliy banklararo protsessing markazi tashkil etildi va "Milliy to'lov tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Humo" to'lov tizimi 2019-yilning birinchi choragida ishga tushirildi.

Mazkur tizim 2020-yilning birinchi choragida to'lig'i bilan ishga tushirildi va respublikaning barcha tijorat banklari ulandi. Tezkor to'lov tizimi tijorat banklari mijozlari bo'lgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga 24/7 (shanba va yakshanba kunlari ham) masofaviy mijozlarga xizmat ko'rsatish tizimlari orqali to'lovlarni amalga oshirish imkonini beradi.

2020-yil yakuni bo'yicha tijorat banklarining aktivlari hajmi 366,1 trillion so'mni, shundan 277 trillion so'mni tashkil etdi. so'm kreditlar hissasiga to'g'ri keldi. Shu bilan birga, aktivlarning nominal o'sishi 2019-yilga nisbatan 34,2 foizni, real o'sish (devalvatsiyani hisobga olmaganda) esa 28 foizni tashkil etdi. E'tiborlisi, banklar jami aktivlari tarkibida xorijiy valyutadagi aktivlarning ulushi bosqichma-bosqich pasayib borgan. Agar 2017-yilda bu ko'rsatkich 64 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2020-yilga kelib 50,2 foizga tushib ketdi.

2022-yilda banklar tomonidan investitsiyalar hajmini oshirish maqsadida, "yashil moliyalashtirish" rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Banklarning jozibadorligi va qo'shimcha resurslarni jalb qilish xalqaro moliya institutlari, xususan, "Sanoatqurilishbank" tomonidan jalb etildi. Buning uchun mo'ljallangan xalqaro kredit liniyalari yo'nalishlari bo'yicha loyihalarning muvofiqligini tekshirish tartibi ishlab chiqildi. "Yashil moliya" uchun mijozlar mezonlari va o'rnatildi, uning natijalari bo'yicha 3 kun ichida xulosa chiqarish amaliyoti ishga tushirildi.

2022-yilda barcha banklarda naqd pulsiz to'lovlarga o'tkazish uchun qulay sharoitlar yaratish sohasiga, chakana to'lov tizimlari kengaytirish bo'yicha bank kartalari va mavjud infratuzilmalariga e'tibor qaratildi.

2022-yil yakuniga ko'ra yuridik va jismoniy shaxslar uchun elektron xizmati amalga oshirish imkoniyatini yaratish natijasida kunning istalgan vaqtida tovarlar va xizmatlar uchun biznes to'lovlari (hatto dam olish kunlarida) tezkor to'lov tizimi orqali 90 foizdan ko'proq xo'jalik yurituvchi subektlarning to'lov topshiriqnomalarining umumiy sonidan masofadan turib, bankka bormasdan ish olib borilishiga etishildi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

Bank tizimi samaradorligini oshirish tadbirkorlik subektlari va aholining arzon va sifatli moliyaviy xizmatlarga o'sib borayotgan ehtiyojlarini ta'minlash uchun iqtisodiy rivojlanishning eng muhim omili hisoblanadi. Yuqorida ko'rganimizdek respublikamizda bank tiziminig yillar davomida rivojlanish yo'lidagi ishlangan ishlari bosqichma-bosqich tizimning ijobiy tarafga o'zgarishiga olib kelganligiga guvoh bo'lamiz.

2023-yil sentabr oyi yakuniga ko'ra, O'zbekistonda banklarning aktivlari yil boshiga nisbatan 10,6 foizga, kredit portfeli deyarli 16 foizga, depozit portfeli esa atigi 2,1 foizga oshgan. Daromadning o'sishi to'qqiz oy davomida sekinlashishda davom etmoqda, bank tizimi 12,6% ga tushdi.

O'zbekiston banklarining 2023-yil IV-choragidagi faoliyati: 1 va 2 surat

№	БАНК	Общий рейтинг	Изменение рейтинга	Рейтинг по финансовому посредничеству	Рейтинг по финансовой доступности	Рейтинг по достаточности капитала	Рейтинг по качеству активов	Рейтинг по качеству управления	Рейтинг по доходности	Рейтинг по ликвидности
1	Капитал банк	1	0	3	2	11	1	10	10	4
2	Траст банк	2	2	5	12	1	6	5	2	1
3	Хамкор банк	3	0	10	3	9	3	3	1	7
4	Азия Альянс банк	4	-2	2	11	17	7	4	6	2
5	Инвест Финанс банк	5	1	1	7	12	2	11	11	6
6	Ипак йули банк	6	-1	14	1	8	8	6	3	3
7	Ориент Финанс банк	7	0	7	17	6	4	2	4	5
8	Алока банк	8	1	4	9	13	5	7	12	17
9	Ипотека банк	9	1	15	5	5	15	9	5	10
10	Народный банк	10	-2	6	8	4	17	13	8	8
11	Микрокредит банк	11	0	8	6	2	10	15	13	16
12	Агробанк	12	0	13	4	7	12	14	16	15
13	Нацбанк	13	2	17	16	3	16	1	7	12
14	Узсаноатқурилишбанк	14	0	16	15	14	11	8	9	13
15	БРБ	15	-2	12	10	16	13	16	14	9
16	Турон банк	16	0	9	13	10	9	17	15	11
17	Асака банк	17	0	11	14	15	14	12	17	14

№	БАНК	Общий рейтинг	Изменение рейтинга	Рейтинг по финансовому посредничеству	Рейтинг по финансовой доступности	Рейтинг по достаточности капитала	Рейтинг по качеству активов	Рейтинг по качеству управления	Рейтинг по доходности	Рейтинг по ликвидности
1	Давр банк	1	0	8	1	11	1	3	4	12
2	Зираат банк	2	0	6	5	8	6	6	5	5
3	Универсал банк	3	0	1	6	9	4	5	6	6
4	ТВС банк	4	0	1	3	6	8	10	3	9
5	Анор банк	5	0	1	2	12	2	8	12	11
6	Тенге банк	6	0	9	4	5	7	9	7	7
7	Октобанк	7	3	1	12	1	11	4	11	1
8	Пойтахт банк	8	0	11	9	1	3	7	2	1
9	Мадад инвест банк	9	-2	10	8	1	12	1	1	8
10	Гарант банк	10	1	7	7	10	10	12	10	10
11	УзКДБ банк	11	-2	11	10	7	5	2	8	1

1 va 2 surat: Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi ekspertlari O'zbekiston banklarining 2023-yil to'rtinchi choragidagi faoliyatini baholadi. 17 ta yirik kredit tashkilotlari orasida faollikning eng katta o'sishini xususiy Trast banki va Davlat Milliy banki, 11 ta kichik kredit tashkiloti - Oqto'bank va Garant banki ko'rsatdi.

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (ITM) 2023-yilning to'rtinchi choragi uchun "Bank faoliyati indeksi"ni hisoblab chiqdi, uning asosida kredit tashkilotlari reytingi yangilandi. Indeks 28 ta tijorat banklari uchun hisoblab chiqilgan: 17 ta yirik va 11 ta kichik banklar.

Indeks 27 turdagi koeffitsiyentlarni guruhlash, taqqoslash va tartiblash asosida aniqlanadi. O'rganish har chorakda bank aktivlarida xususiy sektor ulushining o'zgarishini monitoring qilish, bank sektoridagi islohotlar va transformatsiya jarayonlari samaradorligini baholash maqsadida o'tkaziladi.

Indeksni hisoblashda moliyaviy vositachilik, moliyaviy inklyuzivlik, kapitalning etariligi, aktivlar sifati, boshqaruv samaradorligi, rentabellik va likvidlik kabi ko'rsatkichlardan foydalanilgan. Banklar ikki guruhga bo'linadi - katta va kichik. Shu bilan birga, kichik banklar guruhida faqat Toshkent shahrida yoki viloyatlardan birida faoliyat yurituvchi moliya tashkilotlari baholanadi.

2023-yilning IV-choragida banklar faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari tahlili:

Respublika bank tizimining aktivlari 2023-yil 1-dekabr holatiga 631,4 trln. so'mni tashkil etdi, bu o'tgan yilga nisbatan 14 % ko'p; majburiyatlari 13 % oshib, 539 trln. so'mni, kredit portfelining qoldig'i 465,5 trln. so'mni, omonat qoldig'i esa o'tgan yilga nisbatan 51 % o'sish bilan 6 % o'sish bilan qariyb 230 trillion so'mni tashkil etdi.

Yil davomida bank tizimi depozitlarining umumiy hajmida xorijiy valyutadagi depozitlarning ulushi 10 foiz punktga kamaydi (42,5% dan 31,8% gacha). Foiz daromadlarining o'sish sur'ati 5,4 foiz punktga oshdi va 38% ni tashkil etdi, foizsiz daromad va sof foydaning o'sishi o'tgan yilga nisbatan sekinlashdi va mos ravishda 27% va 22% ni tashkil etdi.

Muammoli kreditlar ulushi kamaydi. 2023-yil 1-dekabr holatiga bank tizimidagi muammoli kreditlarning (90 kundan ortiq muddatga kechiktirilgan kreditlar) ulushi 17,6 trln. so'mni tashkil etdi va ularning umumiy kreditlar hajmidagi ulushi o'tgan yilning shu davridagi 4 foizga nisbatan o'rtacha 3,8 foizni tashkil etdi.

Shu bilan birga, davlat banklarida muammoli kreditlarning o'rtacha ulushi 4,2 foizni, xususiy banklarda esa 2,9 foizni tashkil etdi. Davlat banklari orasida muammoli kreditlarning eng yuqori ulushi Biznesni rivojlantirish bankida – 8,5 % va Xalq bankida – 8,1 %, xususiy banklar orasida "Oqtobank"da – 84,6 %, Garant bankda – 20,4 % va Madad investitsiya bankida – 13 % qayd etildi.

Yirik banklarning 2023-yilning IV-choragidagi faoliyati reytingi:

"Asia Alliance Bank" ikkinchi o'rinni "Trast Bank"ga boy berdi. Ushbu bank ikki pog'onani yo'qotib, umumiy reytingda 4-o'rinni egalladi.

17 ta yirik bank orasida eng faoli reytingda ikkinchi o'rinni egallagan "Trast bank" tomonidan ko'rsatildi va u birdaniga to'rtta indeks bo'yicha ko'rsatkichlarini yaxshiladi: moliyaviy vositachilik va qulaylik, boshqaruv sifati va likvidlik.

Kapital bank moliyaviy inklyuzivlik, boshqaruv sifati va rentabellik ko'rsatkichlarini biroz yomonlashganiga qaramay, kapitalning etariligi va likvidligi bo'yicha o'z ko'rsatkichlarini yaxshilagan holda yetakchilikni saqlab qoldi.

Umumiy reytingda uchta yirik xususiy bank birdaniga bir pog'ona yuqoriga ko'tarildi - Infinbank, Aloqa bank va Ipoteka bank, yirik davlat banklari orasida Milliy bank umumiy reytingdagi o'rnini sezilarli darajada yaxshiladi va 15-o'ringa 13-o'ringa ko'tarildi.

Shu bilan birga, "Ipak yo'li" xususiy banklari va Biznesni rivojlantirish banki, shuningdek, "Xalq bank" davlat banki reytingdagi o'z pozitsiyalarini biroz yomonlashtirdi.

Davlat ulushiga ega yirik banklar orasida "Mikrokreditbank" 11-o'rin, "Agrobank" 12-o'rin, "O'zsanoatqurilish bank" 14-o'rin, "Turon bank" 16-o'rin va "Asakabank" 17-o'rinni saqlab qoldi.

2023-yil IV-choragi uchun kichik banklar faoliyati reytingi:

Kichik banklar reytingida birinchi 6 ta o'zgarishsiz qoldi. "Davr bank" yetakchilikni saqlab qoldi, "Ziraat bank" ikkinchi o'rinni, "Universal bank" va "TBC Bank" uchinchi va to'rtinchi o'rinlarda qoldi.

Kichik banklarning umumiy reytingida "Oqtobank" 3 pog'onaga, "Garant Bank" esa 1 pog'onaga yaxshilangan bo'lsa, "Madad Investment Bank" va "UzKDB Bank" esa ikki ochkodan mahrum bo'ldi [14].

2017-yildan boshlab O'zbekistonda Tijorat banklaridagi davlat ulushi 500 million dollar ekvivalentiga oshib bormoqda. Davlat ulushini oshirish bank tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish hamda investitsiya loyihalari va tadbirkorlikni moliyalashtirishda banklarning ishtirokini kengaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 20-oktabrdagi 857-son qarori bilan tasdiqlangan "Kam ta'minlangan oilalar bandligini ta'minlash maqsadida tijorat banklari tomonidan mikrokreditlar berish tartibi to'g'risida"gi nizomga muvofiq, tijorat banklari o'z faoliyatini boshladi. Unga ko'ra ayrim turdagi mehnat turlari bilan shug'ullanish istagida bo'lgan kam ta'minlangan oilalarning voyaga yetgan a'zolariga imtiyozli mikrokreditlar berish ishlari 2024-yilda davom etmoqda.

Banklar tomonidan yoshlarni, ayniqsa, kasb-hunar kollejlari bitiruvchilarini tadbirkorlikka keng jalb etish, ularning biznes loyihalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga ham katta e'tibor qaratilmoqda. O'tgan 2023-yili mazkur sohaga ko'plab kredit resurslari yo'naltirildi.

Bank tizimining barqarorligi iqtisodiyotni yanada modernizatsiya qilishning olg'i yo'llaridan biri hisoblanadi. Shu sababli 2020–2023-yillar iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash bo'yicha investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun bank investitsiyalarini kengaytirishga alohida e'tibor qaratildi.

Tasdiqlangan yangi tahrirdagi Soliq kodeksida tijorat banklari yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiritilgan.

XULOSA VA TAKLIFLLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelishimiz mumkin tijorat banklari O'zbekiston Respublikasining hozirgi kundagi iqtisodiy rivojlanish suratlarida katta o'rinni egallovchi tizmdir.

Davlatning iqtisodiy o'sishini uning aholisidan ko'rish mumkin deb hisoblanadi. Bugungi kunga kelib mamlakatimizda tadbirkorlikni kuchaytirish, aholining eng past qatlamlariga ham bu yo'lda o'z ulushini qoshish niyyatida Prezidentimiz tomonidan banklarga aholiga yengil, qulay keladigan kredit turlarini yaratish to'g'risidagi ko'plab qaror va farmonlar chiqirilishi bunga dalil hisoblanadi deb o'ylaymiz.

2020–2023-yillar oralig'ida O'zbekiston aholisi yosh qatlamiga o'z tadbirkorlik faoliyatini boshlash uchun hamda yosh oilaga yangi uy-joy xaridlari uchun tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar 2018-yilga qaraganda 2,5 barobarga oshganligini bilamiz.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston–2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoniga muvofiq, shuningdek, "O'zbekiston–2030" strategiyasining "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da sifatli va o'z vaqtida amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida, kelgusi yillar mobaynida bank va tijorat banklarining kredit turlari va foyz stavkalarini aholi uchun yanda qulaylashtirishni taklif etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Semernina Y.V., Baybekov I.R. Opredelenie roli i mesta kommercheskix bankov na rinke tsennix bumagn // Finansovaya analitika: problema i resheniY. 2013. № 19. s. 35-44.
2. Frolov A.L., Demina S.A. Sovremennie problem i perspektivi deyatelnosti kommercheskix bankov na rinke tsennix bumag // Fundamentalnie issledovaniY. 2020. № 4. s. 125-130.
3. Surjko A.B. Bankovskaya sistema i rinok tsennix bumag: konkurentsia v usloviyax konvertatsii // Finansi i kredit. 2017. №12. s. 17-25
4. Galanov B.A. Rinok tsennix bumag: uchebnik / pod red. V.A. Galanova, A.I. Basova. 2-e izd., pererab. i dop. M.: Finansi i statistika, 2012. s. 219-220.
5. Zinisha O.S., Pilishikova A.A., Makoeva A.Z. Osobennosti brokerskoy deyatelnosti na rossiyskom fondovom rinke v sovremennix usloviyax // Vektor ekonomiki.. 2019. № 6. s. 111-118.
6. layko M.M. Investitsionnaya deyatelnost kommercheskix bankov na rinke tsennix bumag // Innovatsii. Nauka. Obrazovanie. 2021. № 32. s. 819-823.
7. Nexaychik D.V., Nexaychik D.S. Ob investitsionnoy deyatelnosti bankov na rinke tsennix bumag // Nauchniy vestnik: finansi, banki, investitsii. 2014. № 14. s. 83-88
8. Timofeeva A.A. Investitsionnaya deyatelnost kommercheskix bankobv na rossiyskom rinke tsennix bumag // Azimut nauchnix issledovaniy: ekonomika i upravlenie. 2021. № 3. T. 10. s. 368-371.
9. Yanina O.N. Deyatelnost bankov na rinke tsennix bumag. M.: KnoRus, 2020. 198 s.
10. Maksyutov A.A. Osnovi bankovskogo dela: uchebnik. M.: Berator-Press, 2020. 256 s.
11. Kris J. Barlton, Diana Mak Noton. "Bankovskie uchrejdeniya v razvivayushixsya stranax" 2 tom- 2006.
12. <https://lex.uz/acts/>- O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"q qonun 2681 Toshkent sh., 1996-yil 25-aprel,216-l-son.
13. <https://cbu.uz/oz/payment-systems/> O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.
14. https://uba.uz/ru/press_center/news/ sahifasidam ma'lumotlar.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.